

CUM AM ORGANIZAT SECȚIA MEMORIALĂ „LIVIU REBREANU“ DE LA VĂLEA MARE — PITEȘTI

A. POPOVICI

Cu gîndul la captarea aceluia suflu magic care să învîlue pe orice vizitator și să-i dezvălue în ansamblu și din diverse unghiuri o personalitate, începi prin a visa o expoziție ideală, în care omul și opera, și epoca să se desprindă cu pregnanță de existență aievea. După ce gîndul a cutreierat tot cît îi sta la îndemînă : creația personalității, tipărită și-n manuscris, fototecă și fonotecă, corespondență, amici, descendenți, cronici, monografii etc., etc., ai sentimentul că ești copleșit de date, că toate au însemnătate, că n-ai să te poți depărta atît cît ți-ar cere o perspectivă care să contureze din detalii semnificative umbra stejarului „sub care nu poate crește nici un puiet“, cum spunea Brîncuși despre Rodin. Asta cu atît mai mult cu cît servitutea unui memorial este, cu rare excepții, spațiul. Sentimentul amintit l-am trăit de fiecare dată : cînd făceam planul tematic al casei memoriale „George Topîrceanu“ de la Nămăiești-Muscel mi se părea că cele trei cămăruțe mă sufocă, la Anton Pann de la Rimnicu-Vîlcea la fel. Cînd reușisem oarecum să-l escaladez, i-am verificat incomoda existență la Horia Nestorescu și Vasile Novac atunci cînd lucram împreună tematica Muzeului „Nicolae Bălcescu“. Pentru Liviu Rebreanu aveam un suport. Mai exista o casă memorială la Prislop-Năsăud care știam că necesită o urgentă reorganizare și, în consecință, ne puteam pune de acord, completîndu-ne reciproc, în ciuda spațiului restrîns din ambele locuri. Și, de fapt, de aici am pornit.

A organiza o casă memorială este o sarcină plină de dificultăți : puținătatea spațiului expozițional (o repet pentru a o sublinia), cîteva manuscrise, note, scrisori, fotografii originale (pentru că fondul de aur este teaurizat la Biblioteca Academiei, în arhive, bibliotecile institutelor de specialitate, alte muzee sau instituții de cultură, la urmași, prieteni, cunoștințe nu oricînd dispuși să le cedeze), ceva mobilier și obiecte personale care, prin faptul că s-au împregnat de viațuirea cu personalitatea în cauză, dau vizitatorului sentimentul prezenței fizice a acesteia, undeva dincolo de o ușă ce s-ar putea deschide, îi generează tensiunea interioară atît de necesară autenticei și profunde cunoașteri. Dacă după manuscrise, corespondență, note, fotografii, tablouri etc., se pot executa facsimile, copii cu egală pondere emoțională, piesele tridimensionale trebuie depistate și achiziționate, oricîtă îndelungă rezistență s-ar întîmpina din partea

celor ce le dețin și indiferent de faptul că o facem înainte sau după deschiderea oficială.

Deși ar putea părea, la prima vedere, paradoxal, înaintea redactării planului tematic m-am gândit la alcătuirea documentarului viitoarei case memoriale. Consider că documentarul este mult mai important decât expoziția propriu-zisă și numai completarea lui continuă îi justifică și-i hrănește calitatea de instituție științifică. Aceasta din mai multe considerente: stă la baza reorganizărilor viitoare ale expoziției permanente ; înlesnește organizarea de expoziții temporare comemorative sau pe anume aspecte ale activității personalității care nu pot fi ilustrate complex și pe cât posibil complet în expoziția permanentă ; ține la îndemână materialul de studiu în vederea activității publicistice a personalului științific și, mai ales, concentrează într-un focar foarte dispersatul bagaj de valori. Din diverse motive n-am reușit să realizez acest documentar la Casa de la Valea Mare.

Am luat legătura cu urmașii lui Liviu Rebreanu, soția fiica și gine-rele, cu membrii familiei lui din Transilvania, cu apropiații casei, cu mulți dintre cei ce l-au cunoscut. Am mers pe firul diverselor obiecte existente în casa de la Valea Mare (vândute la licitație după moartea scriitorului), de cite ori pe piste greșite și de cite ori reluind de la capăt un drum care se infunda. Am reușit să reconstitui teoretic (fapt nu tocmai greu datorită bogatei rețele informaționale și numai după un sfert de veac), în cele mai mici detalii interioarele casei, duratele șederii aici, felul de trai pasiun-ile, obiceiurile scriitorului, încît puteam să caut cu exactitate fotografică ceea ce-mi lipsea. Am achiziționat tot ce se putea achiziționa : mobilier, diverse obiecte, ediții ale operei lui, ziare, reviste cu materiale de și despre romancier, am făcut sute de fișe, sute de martori fotografici. Am solicitat

Fig. 1 — Casa Memorială „Liviu Rebreanu” — vedere exterioară

părcerea unor personalități și a unor specialiști. Am analizat expoziția de la Prislop prin perspectiva reorganizării ei și am stabilit profilul cu accentul specific fiecăreia. Făcusem tot ce face oricare muzeograf într-o asemenea situație și tot cât îmi sugerase experiența mea anterioară. Rezulta că redactarea planului tematic putea fi o treabă relativ simplă. Simplă? Dimpotrivă.

Sistemul împămîntenit — dezbătut mereu în rețeaua noastră în atîtea păreri pro și contra — camere memoriale plus expoziția tematică, are avantaje și dezavantaje. O prezentare cronologică a vieții și operei este necesară vizitatorului mai puțin avizat spre a-i da o viziune de ansamblu și a-i stimula interesul pentru creația personalității respective (indirect însuflindu-i și respectul pentru făuritorii culturii noastre și pentru tot ce-a rămas în urma lor), pentru specialist,

Fig. 2 — Casa Memorială „Liviu Rebreanu” — biroul scriitorului

concentrînd valori care n-au fost în circuitul curent, unele detalii care-i pot fi utile. Camerele memoriale, grele de emoționalitate, reconstituie mediul înconjurător, atmosfera de viață și de lucru a personalității și creează fondul afectiv necesar reținerii datelor cuprinse în expoziție. În fond, complementare, atîta vreme cît nu există un spațiu adiacent pentru expoziția tematică, sistemul rotunjește ilustrarea personalității servind scopul urmărit. Achizițiile permiteau o acceptabilă reconstituire — cu excepția holului — a tuturor încăperilor. Deși incomparabil mai dificilă, am ales varianta mixtă: două încăperi — biroul și sufrageria — reconstituie, trei încăperi — holul, camera soției și un alt hol — pentru expoziție.

Întrucît Liviu Rebreanu s-a afirmat și s-a format după plecarea din Transilvania, se impunea prezentarea vieții și operei lui în ansamblu și nu numai a anilor petrecuți la Valea Mare (chiar dacă au fost pentru el cei mai fericiți). Casa de la Prislop avea menirea să illustreze detaliat perioada ardeleană, mediul familial, mediul social, din care și-a extras vîna parcă mereu grea de valențe a lui ION, a atîtor nuvele, privită dintr-un anumit unghi chiar a întregii opere sau, oricum, a opticii prin care a văzut

Fig. 3 — Casa Memorială „Liviu Rebreanu“ — aspect din expoziție

lumea. La Valea Mare perioada transilvană însemna prologul restului expoziției care începea, de fapt, cu descinderea la București și, mai departe, prezentarea celei mai bine de o treime de secol de intensă și amplă dăruire.

Am pornit-o clasic și-am redactat prima variantă a planului tematic cronologic, științific, corect și ... fad. Am măsurat încăperile și-am schițat panourile ca să-mi dau seama cum ar arăta. Și mi-am dat seama că nu mi-ar fi ajuns toate cele cinci încăperi. Dacă la Muzeul Bălcescu spațiul și materialul existent și întreaga personalitate, topită parcă în vremea lui ca o flacăra într-un chihlimbar, te obliga și-ți înlesnea o limpede cronologie, dacă la Anton Pann totul se simplifica oarecum datorită penuriei informațiilor și îndeosebi a materialului cu care să le susții, iar dintre ele, muzeografic, selectezi numai ceea ce nu comportă discuții, semnificativ pentru etapa respectivă, pentru conturarea acestui pitoresc trubadur, la Rebreanu totul se complică. Este aproape concomitent nuvelist, publicist, dramaturg și cronicar dramatic, romancier, deține diverse funcții, umblă în țară și în străinătate, caută, se formează pe sine, învață pe alții într-un neastîmpăr interior și interiorizat în contrast cu aparenta neclintire, ca un munte zguduit pe dinlăuntru de largi mișcări tectonice. Asta trebuie să prind, să ilustrez, să sugerez în două cămăruțe (a treia era rezervată posterității) și în nici un caz cu platitudinea primului eboș. Iată-mă, din nou, de unde am pornit : altă soluție, mai simplă dar mai grăitoare.

În discuțiile cu colegii de breaslă, cu cei împătimiți (pentru că muzeografia e o patimă) susțineam stringenta nevoie, pentru muzeografi, de a obține unele noțiuni de grafie și arhitectură interioară muzeistică, să

se introducă — în cursurile periodice de specializare — prelegeri pe această temă și o motivăm. Decorativa București sau alte întreprinderi specializate, care se ocupă de proiectarea și execuția expozițiilor, au optica lor pe care, cu mici variații de nuanță, o aplică de la un muzeu la altul. Rezultatul îl știm. Mai mult, în cazul caselor memoriale, arhitectura interioară a expoziției, grafia ar trebui să fie pe potriva stilului clădirii, a epocii în care a trăit personalitatea, să aibă patina acelui secol. Nu cred că ne este îngăduit să modernizăm, să stilizăm totul. La Anton Pann, de pildă, schița proiectului — foarte simplă — am făcut-o eu. M-am gândit mult cum să îmbin o prezentare modernă cu arhaicul vremii. N-am găsit decît o soluție acceptabilă : panouri de sticlă suprapuse, un scris adecvat cu inițiale de epocă și vitrine care să amintească mediul în care și-a purtat zilele acest cîntăreț bisericesc atît de laic. La Băloescu, schițele de principiu s-au dovedit extraordinar de utile în concentrarea și selectarea celor mai potrivite texte, celor mai reprezentative imagini, într-un spațiu dat. Revin mereu asupra spațiului și a nevoii unor cunoștințe de grafie pentru muzeografi fiindcă, din experiența mea, la Casa Topîrceanu n-am făcut schițe și ulterior, după montarea expoziției, s-a dovedit cît de sufocată este, cu toate că intuind viitoarea paginație, am concentrat la maximum textele și ilustrațiile de pe panouri. În fond, orice monografie are nevoie de un spațiu adecvat conținutului de idei. Muzeul este o monografie în spațiu dat și, fără un ochi format cît de cît, n-ai puterea, n-ai argumente sufletești să renunți la citate, la fotografii, la tablouri, la atîtea cîte — neîndoios — au valoarea lor. Mai apoi, cînd am colaborat la alte expoziții, de istorie la Curtea de Argeș sau de istoria culturii la Mușătești, înainte de a face schițele, am căzut chiar eu în gupla de a nu ceda un text, o ilustrație. Apoi e normal ca un arhitect să sacrifice, pentru estetica expoziției, un element care trebuie pus în valoare din punct de vedere muzeistic, și o simplă susținere verbală nu lămurește, nu adincește pe depîn lucrurile.

Pentru toate casele memoriale la care am lucrat, am făcut planul tematic în cîteva variante, normal, dar cea mai grea experiență a fost, totuși, Casa de la Valea Mare. Chiar după ce am ajuns la ultima soluție, după ce Decorativa — București a început proiectarea bazată pe calcule foarte precise (pretindeam și eu că le făcusem, în postura de nespecialist) am discutat cu arhitectul fiecare panou în parte și am făcut modificări pe schițele de principiu acolo unde admiteam că are dreptate sau îl convingeam să accepte punctul meu de vedere dacă îl consideram bun.

După prima variantă pe care o lucrasem și la care am renunțat, știam ce trebuie să fac, dar nu știam cum. Din nou mă sufoca spațiul prea sărac. Am făcut altă tematică, alte schițe pentru fiecare perete în parte, pentru fiecare panou în parte și am ajuns iarăși la un surplus de date, la o încărcare a pereților pînă la apăsare. Am renunțat din nou la tot ce făcusem și am regrupat altfel întregul material : pentru perioada ardeleană un panou despărțit în trei felii — familie, studii, debut literar — încheiat cu plecarea în Capitală și deci cu începutul altei vieți ; un panou, tot în trei felii — „Publicist“, „Dramaturg și Cronicar Dramatic“, „Nuvelist“ — și am epuizat prima cameră. În a doua, am rezervat un întreg perete creatorului romanului românesc modern, un singur panou cu o hartă — aria geografică a romanelor — plus text, un alt panou intitulat „Persona-

litate socială", apoi călătorii, distincții, etapa de la Valea Mare și ultimele zile. Pentru posteritate, cum am mai spus, aveam altă încăpere, minusculă, e drept, dar aveam. Drumul apucat mă scotea din impas și dacă nu-mi permitea o mare libertate de mișcare, în schimb orienta pe orice vizitator și rotunjea prezentarea personalității. Textele rămineau însă didactice, reci. Îmi trebuia altceva, mai cald, mai grăitor. Îmi propusesem pentru biroul reconstituit fixarea unor citate prin care romancierul își exprima părerea despre munca de creație. Era greșit. Acolo n-aveau ce căuta. Masa de lucru, lampa, stiloul, cana de cafea, scrumiera, etajerele cu cărți da, vorbeau singure, cu ele fusese noapte de noapte frământat de eroii care îl chinuiau cu reacțiile lor, eliberate de demiurg. Citatele își cereau loc în altă parte, iar multele mărturisiri, interviuri ale „domnului Liviu" — cum îi spuneau cei din Valea Mare — îmi înlesneau un fapt emoționant : să-și prezinte singur viața și opera. Și asta am și făcut. Cu excepția unor mici texte indicative, cu unele aprecieri ale unor personalități inserate ici și colo, unde se cereau, tot restul este Liviu Rebreanu, inclusiv majoritatea etichetelor din vitrine. Și pentru că am amintit de vitrine, ceea ce spațiul lor îngust nu mi-a îngăduit, și regret încă, este prezentarea genezei principalelor lui romane — *ION, PĂDUREA SPIN-ZURĂȚILOR ȘI RĂSCOALA*, ca și alte detalii din laboratorul creației sau din viață (îndeosebi munca titanică, pe atâtea planuri și cu atita meticuloasă seriozitate, profund educativă, exemplară pentru oricine).

La planul tematic și grafic o dată încheiat n-am adăugat nici un cuvânt. Îl concepușem ca pe o revistă la care și explicația fotografiilor se trimite la tipografie. În schimb am renunțat la exponate, la etichete, am simplificat pentru a aerisi totul, pentru a-l lăsa pe vizitator să respire, să gindească, să se emoționeze, să rețină cu mintea și cu inima, să-l caute după ce părăsește casa de la Valea Mare. Nu știu cât am reușit, dar știu sigur că asta am urmărit. Și nu numai pentru Liviu Rebreanu. Consider că o casă memorială nu trebuie să fie o bibliotecă din care să ieși doldora de date, ci să te îndrume spre bibliotecă, să te ciștițe pentru cultură. Închis între pereții ei, un suflet a creat o lume. L-am diminua fărămițindu-l.

LES CONTRIBUTIONS À LA MÉTHODOLOGIE D'ORGANISATION D'UN MUSÉE MEMORIAL

COMMENT NOUS AVONS ORGANISÉ DE LA SECTION MÉMORIALE „L. REBREANU" DE VALEA MARE — PITEȘTI

RÉSUMÉ

Simple relation de sa propre experience, le matériële relève les difficultés rencontre d'un muzeografe — sur la route : peux des pieces autentiques, un espace réstreinte pour l'exposition thematique, l'obligation de chercher des solutions pour adapté le contenu scientifique aux conditions concrets de l'architecture interieur de la maison.